

Lesbrief Spinoza

**Lesbrief van
Het Zuidelijk Toneel
& Stefaan van
Brabandt**

Geschikt voor
bovenbouw HAVO/
VWO/GYM – MBO
Theater & Artiest.
Sluit aan bij de
vakken Filosofie,
Nederlands,
Maatschappijleer &
Burgerschap

hzt.nl

Inleiding

Beste docent,

Binnenkort bezoek je met leerlingen de voorstelling Spinoza van Het Zuidelijk Toneel.

Deze lesbrief geeft informatie om klassikaal te behandelen, bespreken en bekijken. Zodat het verhaal van de voorstelling, de personages en de voorliggende thema's al kunnen gaan leven in de klas. Daarnaast bevat de lesbrief informatie over het theaterbezoek.

Deze lesbrief geeft inzicht in hoe de voorstelling tot stand is gekomen en werpt een blik op de achtergronden die hiermee samen hangen.

Heb je vragen of opmerkingen n.a.v. deze lesbrief stuur ze dan naar: educatie@hzt.nl. Ik wens je een fijne voorstelling en een enerverende voorbereiding toe!

Irish Kensenhuis – hoofd educatie Het Zuidelijk Toneel

OVER BARUCH SPINOZA

Spinoza is de beroemdste filosoof van Nederland: hij behoort tot die kleine groep filosofen die gezichtsbepalend zijn voor de geschiedenis van het westerse denken.

Benedictus de Spinoza werd in 1632 in Amsterdam geboren als Baruch d’Espinoza, zoon van uit Portugal gevluchte joodse ouders. Hij overleed in 1677 in Den Haag aan een longziekte. Om de kost te verdienen — Spinoza leefde overigens vrij sober — sleep hij brillenglazen en lenzen voor microscopen, en waarschijnlijk is zijn ziekte verergerd door het stof dat hij daarbij had ingeademd.

De roepnaam van Spinoza was Bento, wat in het Portugees hetzelfde betekent als Baruch (Hebreeuws) en Benedictus (Latijn), namelijk ‘de gezegende’. Hij leerde Nederlands, Portugees, Spaans, Hebreeuws en schreef later in het Latijn. Na zijn religieuze opvoeding kwam hij in 1656 in conflict met de Amsterdamse joodse gemeenschap. Vermoedelijk niet eens omdat hij kritisch stond tegenover het orthodoxe geloof, maar vooral omdat hij zich uiterlijk niet wilde schikken naar de strenge vereisten en voorschriften.

Hoewel de Republiek in vergelijking met omliggende landen tolerant was en lankmoedig omging met kritische denkbeelden, moest

Spinoza toch voorzichtig zijn. Veel werk publiceerde hij niet, of onder een schuilnaam. Zijn hoofdwerk, de Ethica, werd pas na zijn dood uitgegeven.

De Ethica (voluit Ethica Ordine Geometrico Demonstrata, dat is "op wiskundige wijze uiteengezet"), Spinoza's meesterwerk, moest de mensen leren hoe ze verlichting van hun lijden konden vinden. Het was geen filosofie omwille van de filosofie, het boek had een praktisch doel. De mens moest leren inzien dat God niet buiten de schepping staat, maar

dat alles wat bestaat — en dus ook de mens zelf — een verschijning is van God. Om tot dit heldere bewustzijn te komen was het van groot belang onafhankelijk te zijn en vrij van hevige aanvechtingen. Spinoza gedroeg zich er zelf ook naar: hij argumenteerde altijd kalm, overwogen en redelijk. Hij liet zich niet provoceren. De Ethica lijkt te zijn opgezet als een meetkundig systeem. Spinoza maakt gebruik van definities, axioma's en stellingen: zo probeert hij in roerige tijden de zaken objectief te benaderen. Door de geschiedenis heen hebben veel lezers zich erover beklagd dat het boek daardoor zo moeilijk te lezen is. Maar dan heeft Spinoza toch het laatste woord, want de laatste zin van zijn Ethica luidt: 'Alles wat voortreffelijk is, is even moeilijk als zeldzaam.'

OVER DE VOORSTELLING

OVER STEFAAN VAN BRABANDT

Stefaan Van Brabandt (Gent, 1979) is (toneel) schrijver, acteur, singer-songwriter én filosoof. Dat maakt hem tot dé man om ons een spiegel voor te houden. In zijn stukkenreeks rond de grote wijsgeren vloeien heden, verleden en toekomst samen. Theater dat uitnodigt tot denken. Geschreven in taal die ons lijkt toe te zingen. In 2015 schreef en regisseerde hij bij HZT de theatermonoloog Socrates, gespeeld door Bruno Vanden Broecke, een eerste in een reeks succesvolle filosofenmonologen. Hierna volgde de tweede monoloog: Marx, gespeeld door Johan Heldenbergh (BE) en Frank Lammers (NL).

De pers over Marx: “Het scherpste politieke theater dat ik in tijden heb gezien. Confronterend en prikkelend. We gingen angevuurd en gloedvol naar buiten.”

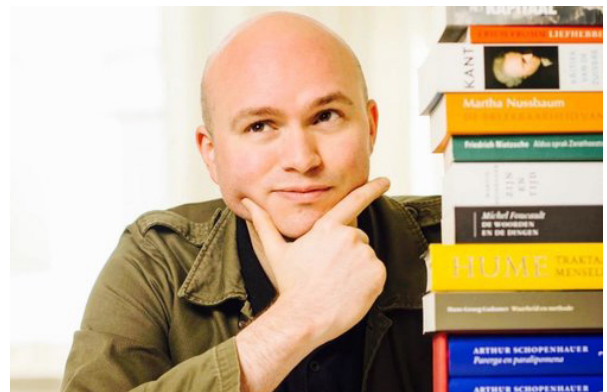
“De tekst van Van Brabandt swingt en zingt als het sextet van Miles Davis ten tijde van Kind of Blue, de boodschap bijt.”

Na zijn muziek- en dramaopleiding (Kleinkunst) aan Studio Herman Teirlinck Stefaan Filosofie aan de Universiteit Antwerpen, waar hij magna cum laude zijn diploma van Master in de Wijsbegeerte behaalde.

Als toneelschrijver en acteur was hij verbonden aan het theatergezelschap De Koe, (onder de artistieke leiding van Peter Van den Eede), acteerde Stefaan in diverse films en tv-series,

en bracht hij als singer-songwriter onder de titel 'het is niets' een CD uit met eigen Nederlandstalige liedjes.

Samen met Wim Helsen en Theo Maassen werkte hij in 2011 als co-scenarist en acteur mee aan de experimentele fictie-reeks 'Geen Probleem' voor de Nederlandse VPRO. In 2014 maakte hij voor Canvas de filosofie-reeks Het Voordeel van de Twijfel en schreef tevens het gelijknamige boek als verdiepende aanvulling op de tv-reeks. Naast zijn werk voor theater en tv, is hij gastdocent aan hogescholen in Antwerpen, Tilburg en Gent.

Stefaan & Spinoza

Spinoza is, na Socrates en Marx, nummer drie van de aansprekende, humorvolle en

onderhoudende filosofenreeks van Het Zuidelijk Toneel. We wekken filosofen tot leven en kijken terug op leven, werk en de erfenis.

Leer en geniet van het vakmanschap van bedenker en regisseur Stefaan Van Brabandt. Zijn motto: 'drempel laag, lat hoog'. De tekst wordt geschreven door Spinozakenner Tinneke Beekman en gespeeld door ervaren rot Han Kerckhoffs.

OVER SPINOZA

Nederlands bekendste filosoof, Baruch Spinoza is brandend actueel. Naast zijn bevlogen en rationeel onderbouwde boodschap van vrede, vrijheid en openheid staat een man van vlees en bloed, heen en weer geslingerd tussen eenzaamheid, vrijheid, strijd en verzet. Hij toont dat er géén kloof kan zijn tussen overtuiging en het eigen leven, tussen denken en praktische wijsheid, tussen idealen en politiek realisme. Een voorstelling voor jonge idealisten, oude krokodillen en iedereen die af en toe eens nadenkt.

OVER HAN KERCKHOFFS

Han Kerckhoffs studeerde in 1980 af aan de Toneelschool Amsterdam. Sindsdien speelde bij diverse gezelschappen in Nederland en vanaf 1999 vooral in België. In 1995 won hij de Arlecchino voor "Troilus en Cressida" van Shakespeare.

Kerckhoffs regisseerde onder andere bij Het Toneelhuis en Het Zeeland Nazomer Festival. Daarnaast gaf hij les op de Toneelschool Amsterdam, de Kleinkunstafdeling van het Antwerpse Herman Teirlinck Instituut en de

Toneelacademie Maastricht. Naast toneel is Kerckhoffs te zien in films en tv-series.

CREDITS

concept en regie: Stefaan Van Brabandt
spel: Han Kerckhoffs
dramaturgie: Wannes Gyselinck
artistiek advies: Piet Menu
productie: Het Zuidelijk Toneel en De Verwondering

OVER HET THEATERBEZOEK

Waarschijnlijk hebben lang niet alle leerlingen ervaring met het theaterbezoek. En voor wie dat wel heeft is het altijd fijn om te weten wat er als

publiek van je wordt verwacht.

We willen je daarom vragen om een aantal zaken met de groep te bespreken zodat iedereen goed voorbereid is en het theaterbezoek een ervaring zal zijn die een blijvende interesse oproept.

THEATERREGELS

- Op tijd aanwezig zijn.
 - Mobiele telefoons uit.
 - Jassen en tassen niet mee de zaal in en geen petten op in de zaal.
 - Zo dicht mogelijk bij het speelvlak gaan zitten.
 - Geen luid commentaar en/of gepraat.
 - Geen etenswaren, snoep, drinken en kauwgom in de zaal.
 - Niet halverwege de voorstelling de zaal verlaten.
 - Respect en aandacht voor de voorstelling.
 - Applaus graag na afloop van de voorstelling.
- Jongeren waarderen regels beter wanneer zij die begrijpen. Het kan helpen om uw leerlingen de volgende vragen voor te leggen:
- Wat is het verschil tussen kijken naar een film of kijken naar een theatervoorstelling?
 - Welke regels zou jij bedenken voor het publiek?

Al het voorgaande lijkt erg vanzelfsprekend. Toch blijkt dat leerlingen zich vaak onvoldoende realiseren wat het betekent dat acteurs zich 'live' voor hen inspinnen.

Dit vraagt om een andere houding van het publiek dan bijvoorbeeld een bioscoopbezoek. Als de voorstelling verstoord wordt, is dit niet alleen storend voor het overige publiek, maar ook voor de acteurs. Dit alles wil uiteraard

niet zeggen dat er nooit op een voorstelling gereageerd mag worden! Soms wordt immers bewust de reactie van het publiek uitgelokt. Natuurlijk kan er gelachen worden, of mogen leerlingen reageren op scènes die expliciet om een reactie vragen. Een voorstelling bezoeken is natuurlijk ook vooral: plezier hebben!

BEGELEIDING

Wij rekenen erop dat de bezoekende school voor voldoende begeleiding van de leerlingen zorgt. Wij denken aan 1 volwassen begeleider per 15 leerlingen. De begeleider is verantwoordelijk voor deze groep leerlingen en zal moeten ingrijpen zodra dat nodig is. Dit is wanneer ander publiek last ondervindt of wanneer de spelers gestoord worden. Als je weet dat er leerlingen zijn die onrust kunnen veroorzaken of een geheugensteuntje nodig hebben, dan verzoeken wij je hen extra te begeleiden en er zelf tussen te gaan zitten. leerlingen en zal moeten ingrijpen zodra dat nodig is.

Dit is wanneer ander publiek last ondervindt of wanneer de spelers gestoord worden. Als u weet dat er leerlingen zijn die onrust kunnen veroorzaken, dan verzoeken wij u hen extra te begeleiden of er zelf tussen te gaan zitten.

OPDRACHTEN

OPDRACHT 1: DUURZAAM GELUK

Spinoza stelt dat God de wereld niet geschapen heeft met een plan of doel. Dat is een wezenlijk kenmerk van zijn filosofie: de wereld heeft helemaal geen doel, alles is noodzakelijk zoals het is, en zou dus niet anders kunnen zijn. De mens is slechts één van de vele dingen in de natuur. Maar een mens heeft natuurlijk wel een doel nodig, veel mensen denken dat het doel 'geluk' is. Volgens Spinoza is het doel van de mens, te streven naar het hoogste geluk. Alleen wat is dan, het hoogste geluk?

Filosofieopdracht: Waar wordt een mens echt gelukkig van?

- Maak klassikaal een uitgebreide lijst van dingen waar iedereen gelukkig van wordt. Het mag heel specifiek zijn. (vb: een luxe belegde boterham, een compliment van m'n vader, knuffelen met de hond) Probeer als docent te vragen naar zowel materiële dingen als immateriële dingen en laat ze voor zichzelf praten zodat er geen 'aannames' in terecht komen.
- In groepjes van 4 mogen ze met elkaar van de lange lijst er 10 uitkiezen, daar moeten ze het alle vier mee eens zijn. Vervolgens maken ze daar een top 10 van.

Reflecteren

- Presenteren van de top 10
- Hoe kwamen ze tot deze top 10, wat maakt

dat het één hoger staat dan het andere? Welke argumenten gebruikte je om de ander te overtuigen? Docent kan vooral doorvragen over het proces.

- Als je alles wat in de top 10 staat moet indelen in materieel en immaterieel, welke conclusie kan je daar dan uit trekken?
- Zijn er nieuwe ideeën over wat jou gelukkig maakt ontstaan?

OPDRACHT 2: ZOEKTOCHT NAAR VRIJHEID

Een ander belangrijk thema in het werk van Spinoza is vrijheid, met name het 'vrije denken'. Veel mensen realiseren zich niet dat hun ideeën over wat waar is, wat de realiteit is, altijd ergens vandaan komen. Het is belangrijk om zelfinzicht te krijgen om gelukkig te worden en dus is het belangrijk om erachter te komen waar onze ideeën vandaan komen.

Filosofieopdracht: Ja duh, logisch! Maar waarom eigenlijk?

- We gaan een aantal stellingen onderzoeken waar vrijwel iedereen het mee eens zal zijn. Kies ieder een stelling, zodat er groepjes ontstaan. Het gaat er niet om of je het eens bent met de stelling, maar waar het idee vandaan komt. Bespreek in het groepje of de stelling door iets of iemand bepaald wordt, door wie dan en wie moet het in dat geval opvolgen? Wat zou er gebeuren als het omgekeerde waar was, is dat mogelijk? Als je het er mee eens bent,

waar komt dat door?

- Ik mag niet iemand anders laptop stelen.
- Mooie kleding maakt dat iemand een betere indruk maakt.
- Kinderen horen de regels van hun ouders op te volgen.
- Geld dat je verdient met werken is van jou.
- Iedereen mag een eigen mening hebben.
- Bespreek klassikaal de bevindingen.
- Bestaan er ideeën die door niemand anders bepaald worden, welke dan?

Als docent kun je bij het bespreken van de bevindingen meer verdieping aanbrengen door er op door te vragen, bijvoorbeeld om uitleg en argumenten te vragen. Belangrijk is om met een onderzoekende blik de vragen te bespreken, niet aan te sturen op een juist antwoord.

OPDRACHT 3: HET GODDELIJKE THEEKOPJE

Hoe zou het zijn als we ons zouden voorstellen dat God tot leven zou worden gebracht, althans filosofisch gezien. Vragen die meteen rijzen zijn dan ; maar wie of wat is God? Is het een man in een witte jurk zittend op een wolk? Of is God is alles wat er bestaat?

Om daar een idee van te krijgen zouden we eigenlijk met een heel kinderlijke blik naar de wereld kunnen kijken, een blik waarbij alles bijzonder is en waarin je je over alles verwonderd.

Improvisatie opdracht: Een nieuwsgierige blik

- Begin klassikaal met lopen door de (lege) ruimte, vertel iedereen goed om zich heen te kijken
- Op een klap staat iedereen stil met ogen dicht. Laat ze met ogen dicht wijzen naar iets in de ruimte. Zo kun je checken of ze goed om zich heen kijken.
- Doe dat een aantal keer, waarbij je steeds gedetailleerder kunt worden.
- Nu gaan ze doelgericht lopen, naar bijvoorbeeld: een stopcontact, een putje in de vloer, een voorwerp in de ruimte, geen persoon) nooit loop je zomaar, altijd loop je naar iets toe.
- Vervolgens moeten ze zich inbeelden dat ze datgene waar ze naartoe lopen nog nooit gezien hebben, waardoor ze dus heel nieuwsgierig door de ruimte lopen en van alles ontdekken.

Dit bouwen ze steeds meer op tot het steeds absurder wordt. Alles wat ze zien is het meest bijzondere, bizarre wat ze ooit gezien hebben. Dit mag heel groots gespeeld worden.

Filosofisch onderzoek: Waarin kun je het goddelijke herkennen?

- De volgende vragen klassikaal met elkaar onderzoeken. Het kan helpen om ze eerst in duo's te bespreken.
- Wat is het verschil tussen het goddelijke en magie?
- Stel je voor dat het goddelijke zichtbaar zou zijn, hoe zou het er dan uit zien?
- Kun iemand goddelijker zijn dan iemand anders? Waardoor komt dat?
- Wat hebben we nu met elkaar besproken, kan iemand het samenvatten?

EXTRA INFO

ACHTERGRONDMATERIAAL

[HUMAN Spinoza — Durf te denken — aflevering 6 \(25 minuten\)](#)

[Spinoza Animatie — Durf te denken](#)

[Cliphanger Strip Spinoza](#)

MEER INFORMATIE

Irish Kensehuis — hoofd educatie bij Het Zuidelijk Toneel

ilrish@hzt.nl

013 33 44 515

www.hzt.nl/educatie